

ЗУБЕЦЬ
Микола Михайлович,
ст. наук. співроб.
відділу маркетингу та впровадження
наукових розробок
Державної наукової сільськогосподарської
бібліотеки НААН
(м. Київ)

ДО ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ КИЇВСЬКОЇ ДОСЛІДНОЇ СТАНЦІЇ ТВАРИННИЦТВА «ТЕРЕЗИНЕ»

У статті розкрито передумови заснування Київської дослідної станції тваринництва «Терезине». Узагальнено творчі пошуки вчених у напрямі селекційно-генетичного вдосконалення порід сільськогосподарських тварин, оптимізації норм годівлі та технології утримання на етапі становлення дослідної станції.

В статье раскрыты предпосылки основания Киевской опытной станции животноводства «Терезино». Обобщены творческие поиски ученых в направлении селекционно-генетического усовершенствования пород сельскохозяйственных животных, оптимизации норм кормления и технологии содержания на этапе становления опытной станции.

In the article prerequisite of establishment of the Kiev livestock raising experienced station «Terezino» are find out. Constructive searches of scientist in the direction of selection and genetic improvement of breeds of agricultural animals, optimization of norms of feeding and technology of keeping at the stage of formation of the experienced station were generalized.

На українських землях кінець XIX – початок XX століть позначилися становленням наукових основ тваринництва, що було забезпечене завдяки запровадженню сільськогосподарської освіти та розгортанню сільськогосподарської дослідної справи. На базі галузевих дослідних та освітніх інституцій зароджуються перші наукові напрями, вчення та теорії в зоотехнії, зростає загальна культура ведення тваринництва.

Значний внесок у становлення основ вітчизняної зоотехнії здійснили вчені Київської дослідної станції тваринництва «Терезине»: В. П. Устьянцев,

О. А. Соловійов, А. П. Редькін, А. К. Скороходько, С. В. Серапін, М. А. Базилевич та ін. Окремі аспекти діяльності цього першого галузевого науково-дослідного осередку з проблем тваринництва на Київщині знайшли висвітлення у наукових працях В. М. Дзюбанова, В. П. Бурката, І. С. Бородай та інших дослідників зоотехнічної науки [5, 2, 1].

Метою даного дослідження є цілісний науково-історичний аналіз періоду становлення Київської дослідної станції тваринництва «Терезине» (1921–1935), комплексна оцінка внеску її учених у розвиток окремих напрямів зоотехнії, зокрема розробку основ розведення сільськогосподарських тварин, оптимізацію раціонів та норм годівлі, технології утримання тощо.

Автором використано загальнонаукові (аналітичний, синтетичний, структурно-системний) та спеціальні історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний) методи. Основу джерельної бази склали архівні документи та першоджерела, що презентують напрями діяльності та здобутки творчого колективу Київської дослідної станції тваринництва «Терезине».

Архівні документи свідчать, що в кінці XIX – на початку XX ст. Київська губернія була зоною досить розвинутого тваринництва. У деяких поміщицьких господарствах ще до земельної реформи 1861 р. почали виписувати племінних тварин із-за кордону та із сусідніх губерній для поліпшення місцевої худоби. Однак ці заходи здійснювали без певного плану і системи, тому надходили різноманітні породи, представників яких розводили як «у чистоті», так і схрещуючи з місцевою худобою. Селянська худоба в основній своїй масі була безпородною та низькопродуктивною [7, 8].

На межі XIX–XX століть на українських землях започатковано племінну справу, запроваджено більш прогресивні методи розведення сільськогосподарських тварин. Становленням організаційної структури тваринництва певною мірою опікувалися Департамент землеробства та земства, діяльність яких спрямовувалася на придбання племінного матеріалу, організацію виставок, парувальних пунктів, дослідних станцій тощо.

Становленню племінної справи, насамперед, сприяло формування державного замовлення на виробництво продукції тваринництва [6].

За даними В. В. Букраби в 1908 р. на Київщині було відкрито перший парувальний пункт (з одним бугаєм), а в 1912 р. їх кількість та число бугаїв, жеребців і кнурів, поставлених на обслуговування, зросли до 108, 117, 56, 114 відповідно [4].

Як один із критеріїв становлення племінної справи, слід розглядати племінні книги, заснування яких зумовлювалося інтересом до походження породи, уточненням методів розведення і принципів підбору тварин для збереження їх чистоти. Перший вітчизняний досвід у цій справі започатковано М. П. Пахомовим, за ініціативою якого в 1909 р. відкрито Харківську племінну книгу, до якої заносили кращих тварин симентальської, швіцької та сірої української порід. У 1914 р. було відкрито її київський філіал [13].

Значної уваги надавали організації спеціалізованих тваринницьких виставок. Зокрема, у вересні 1913 р. у Києві проведено Всеросійську виставку тваринництва, масштаби якої перевершили передбачувані і було б цілком справедливим віднести її до розряду міжнародних. Лише у секції великої рогатої худоби взяли участь швейцарська комісія скотарів, ряд шведських і німецьких товариств з розведення різних порід худоби. На виставці було представлено 1293 голови худоби, у тому числі великої рогатої худоби – 678, свиней – 312, овець – 272, кіз – 18, буйволів – 3 і мулів – 10 голів [4].

Незважаючи на певні зрушення у становленні племінного тваринництва на Київщині кінця XIX – початку XX століть, бажаних результатів досягти не вдалося через відсутність дослідної установи, здатної підвести наукову основу під численні, безсистемні дослідження з селекції та розведення, годівлі та утримання сільськогосподарських тварин, ініціаторами яких були переважно земства та товариства.

Принагідно відмітити, що відкриття дослідних установ на той час було переважно випадковим, а їх облаштування та фінансування незадовільним. Так, на теренах Російської імперії у 1910 р. окремі питання тваринництва

розглядалися (як супровід до основних агрономічних) у 23 галузевих установах із 110 існуючих. Вирощуванням і продажем племінної худоби займалися 8 установ (Енгельгардська дослідна станція, 3 дослідних ферми В'ятської губернії, Балашовське, Караязьке і Ашхабадське дослідні поля та дослідне поле в Голодному Степу). Молочні закваски поширювали 3 молочні і Московська бактеріологічна лабораторії. Контроль молочних продуктів здійснювали 8 молочних лабораторій та дослідні станції, що проводили загальні дослідження продуктів харчування [15, 6].

За даними В. М. Рябка, на українських землях перші зоотехнічні дослідні станції відкривають в Асканії-Новій. Це дослідна станція фізіологічного відділення ветеринарної лабораторії Управління ветеринарної служби Міністерства внутрішніх справ Росії (1910), а також відділення дослідної станції з вівчарства Петровської сільськогосподарської академії (1916). Утім, обидві станції функціонували лише до 1917 р. [14].

До революції роль основних осередків дослідництва у галузі тваринництва взяли на себе зоотехнічні відділи агрономічних дослідних станцій. Вперше такий відділ відкрито в 1912 р. при Полтавській сільськогосподарській дослідній станції. У наступне десятиріччя відділи зоотехнії формують при Катеринославській, Харківській, Київській та інших дослідних станціях [2].

Зокрема, у структурі Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції зоотехнічний відділ вдалося організувати лише восени 1921 р. Його очолив талановитий учений у галузі тваринництва, професор В. П. Устьянцев. До найбільших здобутків ученого відносять розробку програми та методики експедиційного обстеження тваринництва Київської та Подільської губерній, які були розроблені ним у 1912 р. за дорученням губернських управлінь [11]. В 1925 р. він проводить спеціальне обстеження білоголової української худоби. Ці роботи окрім великого практичного значення були важливими ще й у методичному плані, оскільки в них вперше застосовано методи комплексного обстеження тваринництва. У результаті дослідження білоголової української

худоби відкривають племінну книгу, замісником голови якої обирають професора В. П. Устьянцева. Не менш значущими напрацюваннями вченого є розробка фізіологічних основ годівлі сільськогосподарських тварин, вивчення закономірностей мінерального живлення та ін. [9].

У першій половині 20-х років зоотехнічний відділ через відсутність приміщень для худоби та й самих тварин не зміг розпочати плідної роботи. У 1922 р. за керівництва В. П. Устьянцева було проведено перші дослідження з силосування соковитих кормів, при цьому ставилося за мету з'ясувати доцільність даного способу заготівлі в умовах дрібних селянських господарств. Силосували гичку буряка та турнепсу, озиму вику з житом, капустяне листя, різнотрав'я, осокові болотяні трави та коренеплоди. Проведено ряд дослідів із силосування кукурудзи. Професора В. П. Устьянцева справедливо вважають піонером у справі організації в країні наукового вивчення питань силосування. Він обґрунтував, що цей спосіб приготування корму має перевагу перед сушінням, оскільки дає змогу зберегти більше цінних для живлення тварин речовин [3].

Як свідчать архівні документи, весною 1923 р. побудовано перший корівник і закуплено 27 корів та одного бугая білоголової української породи на станції Голендри Вінницької області. У 1924 р. закінчено будівлю свинарника і придбано одне гніздо свиней на Носівській дослідній станції Чернігівської губернії. У 1928 р. на станцію завезено двох чистопородних бугаїв, 11 корів і телиць симентальської породи із Баварії. Наступного року на базарах м. Білої Церкви було придбано ще 29 корів симентальської породи [17]. У 1930 р. із Носівської дослідної станції передано 22 корів і телиць цієї ж породи. Через кілька років закуплено ще двох чистопородних плідників симентальської породи з Баварії. Цими надходженнями було покладено початок організації племінних розплідників великої рогатої худоби та свиней [10].

Попри певний поступ у роботі зоотехнічного відділу, через брак землі та приміщень для худоби ґрунтовної дослідної роботи на цьому етапі розгорнути

так і не вдалося. З огляду на зазначене, у жовтні 1926 р. відділ перевели у сел. Терезине Білоцерківського р-ну Київської обл., яке й стало базою не лише для проведення науково-дослідної роботи з усіх галузей тваринництва, а й для забезпечення тварин власними концентрованими, грубими, соковитими та зеленими кормами.

З переходом відділу зоотехнії у Терезине у його структурі функціонували лише два підвідділи: великої рогатої худоби та свинарства. Проте уже впродовж наступних двох років вдалося додатково відкрити підрозділи птахівництва, вівчарства, кормовиробництва та кормовикористання, зоогієни, колективних дослідів [16, 18].

У серпні 1929 р. на базі зоотехнічного відділу Київської крайової сільськогосподарської дослідної станції було організовано самостійний науково-дослідний заклад – Київську зоотехнічну дослідну станцію, що підпорядковувалася Наркомзему УСРР. Її першим директором призначили відомого вченого у галузі свинарства А. П. Редькіна [10]. За його ініціативи спеціалістам дослідних станцій та передовикам-тваринникам вдалося зібрати незначне поголів'я племінних свиней, що залишилося в Україні після громадянської війни. Ученим відпрацьовано систему раціонального використання кращих тварин, організовано цілеспрямоване вирощування молодняку, розроблено заходи масового поліпшення галузі свинарства Київської, Полтавської, Чернігівської та інших областей України [1].

З метою зростання скороспілості та забійних якостей свиней на відгодівлі А. П. Редькін обґрунтував ефективність їх промислового схрещування. За його керівництва проводилися дослідження, які довели цілковиту придатність вітчизняних порід для промислового схрещування. Учений не відходив від положення, що племінна робота з іноземними породами не повинна наслідувати мету їхнього точного відтворення. Розглядав їх лише як вихідний матеріал для поліпшення місцевих порід свиней, наголошуючи, що подальшу роботу необхідно спрямовувати на поліпшення отриманих помісей [5]. А.П. Редькін також працював над розробкою комбикормів для різного віку та

груп свиней, типів їхньої відгодівлі. Більшість запропонованих ним рецептів прийняті як державні стандарти і передані у промисловість для широкого запровадження [10].

У 1934 р. станції присвоєно статус зональної, а наступного року – обласної науково-дослідної станції тваринництва. На цей час активну роботу розгорнули сектори селекції та розпліднення, молокознавства, кормів і годівлі, відгодівлі тварин, очолювані відповідно О.А. Соловйовим, Г.Г. Блоком, М.О. Старовіровим та М.А. Базилевичем. Особливої актуальності набули розробки професора О.А. Соловйова з формування масиву симентальської породи, вдосконалення її за такими важливими ознаками, як жирномолочність та білковомолочність на основі чистопородного розведення та схрещування. Він також доклав значних зусиль до організації Державної племінної книги симентальської худоби, перший том якої вийшов в 1934 р. [12].

Принагідно відмітити, що в дослідному господарстві «Терезине» створено племінний завод симентальської худоби, один із найбільш продуктивних у країні, виведено низку цінних ліній та родин. Терезинські симентали відіграли важливу роль у селекційно-генетичному вдосконаленні усїєї породи. Виведених тут плідників з успіхом використовували на провідних племінних заводах симентальської породи: «Тростянець» Чернігівської, «Шамраївський» Київської областей та ін. [5].

Іншим пріоритетним напрямом, започаткованим на дослідній станції, були зоогієнічні дослідження. У 1928 р. там відкривають першу в республіці лабораторію зоогієни, організовану за ініціативи відомого вченого-новатора, власне фундатора даної галузі знань, професора А. К. Скороходька. З цього часу дослідження з зоогієни сільськогосподарських тварин вдалося поставити на серйозну наукову основу, створити фактично перший в країні ветеринарний науковий центр зоогієністів [11].

Підсумовуючи вищесказане, слід відмітити, що заснування Київської дослідної станції тваринництва «Терезине» сприяло вирішенню проблеми наукового забезпечення галузі в даній зоні, підведенню наукової основи під

численні, безсистемні досліді з селекції та розведення, годівлі та утримання сільськогосподарських тварин. На етапі становлення дослідної станції визначальний внесок у постановку наукових досліджень здійснили В. П. Устьянцев, О. А. Соловійов, А. П. Редькін, А. К. Скороходько, С. В. Серапін, М. А. Базилевич та інші вчені. Їхніми зусиллями ініційовано та реалізовано програму досліджень, що ґрунтувалася на розробці основ розведення сільськогосподарських тварин, кормовиробництва та оптимізації раціонів і норм годівлі, зоогієни утримання та інших зоотехнічних напрямках.

Список використаної літератури

1. *Бородай І. С.* До історії організації та діяльності Київської дослідної станції тваринництва «Терезине» / І. С. Бородай // Історичні записки : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки Укр. Східноукр. Нац. ун-т ім. В. Даля. – Вип. 23, Ч. 1. – Луганськ, 2009. – С. 18–25.

2. *Бородай І.* До історії становлення дослідної справи у галузях тваринництва / І. Бородай // Історія української науки на межі тисячоліть / ДНУ, ДНСГБ УААН, Відділ історії та методол. освіти, науки і техніки АН ВШУ, Комісія з історії науки і техніки Наук. тов-ва ім. Т. Г. Шевченка. – Вип. 42. – К., 2009. – С. 49–57.

3. *Бородай І.* Розвиток зоотехнічної науки в Україні в контексті діяльності професора В. П. Устьянцева / І. Бородай // Історія української науки на межі тисячоліть / ДНУ, ДНСГБ УААН, Відділ історії та методол. освіти, науки і техніки АН ВШУ, Комісія з історії науки і техніки Наук. тов-ва ім. Т. Г. Шевченка. – Вип. 41. – К., 2009. – С. 28–35.

4. *Букраба В. В.* Обзор Киевской Всероссийской выставки животноводства 1913 года / В. В. Букраба. – К., 1913. – 42 с.

5. *Буркат В. П.* Нариси з історії інституту: монографія / В. П. Буркат, І. С. Бородай. – К. : Аграр. наука, 2008. – 556 с.

6. *Вергунов В. А.* Агрономія і становлення науки про тваринництво на теренах України та Франції (друга половина XVIII ст. – 1920 рік) / В. А. Вергунов. – К., 2009. – 278 с.

7. *Державний архів Київської області (ДАКО), ф. 804, оп. 1, спр. 44.* – 117 арк.

8. *ДАКО, ф. 804, оп. 1, спр. 46, 8 арк.*

9. *Державний архів м. Києва, ф. 16, оп. 465, спр. 4820, 16 арк.*

10. *Киевская опытная станция животноводства «Терезино»* / В. М. Дзюбанов, Л. Д. Алексеенко, А. С. Артюх и др. – М. : Колос, 1965. – 247 с.

11. *Материалы* по обследованию животноводства в Киевской губернии / Киевское Губернское Земство. – К., 1915. – Вып. 1 : Очерк положения крестьянского животноводства в Киевской губернии. – 298 с.

12. *Матеріали* 1-ої міжобласної наради з племінної справи зони діяльності К.З.М.М.Д.С. «Терезіно». – Біла Церква, 1932. – 57 с.

13. *Отчет* о деятельности Киевского общества сельского хозяйства и сельскохозяйственной промышленности за 1915 г. – К., 1916. – 102 с.

14. *Рябко В. М.* Истоки, достижения и перспективы науки в Аскании-Нова / В. М. Рябко, В. М. Туринский. – К. : Аграр. наука, 2001. – 256 с.

15. *Сборник* сведений о сельскохозяйственных опытных учреждениях России : по данным анкеты 1910 года / Г.У.З., Департамент земледелия. – СПб., 1911. – С. 11–12.

16. *Центральний* державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВО), ф. Р-27, оп. 9, спр. 607, 46 арк.

17. *ЦДАВО*, ф. Р-27, оп. 10, спр. зб. 528.

18. *ЦДАВО*, ф. Р-27, оп. 10, од. зб. 530.

19. *ЦДАВО*, ф. Р-27, оп. 10, спр. 966, 33 арк.